

*Невен В. Цветићанин**

ШЕЗДЕСЕТОСМАШИ, НОВИ ДРУШТВЕНИ ПОКРЕТИ И ПОТИРАЊЕ КЛАСИЧНЕ ПОДЕЛЕ НА ЛЕВИЦУ И ДЕСНИЦУ У ПОСТМОДЕРНОМ ДОБУ

Сажетак

Рад разматра „плишану револуцију“ из 1968. г. и тумачи њене последице. Покрет из 68' се разуме као мали пост-модерни протест против неких ригидности модернистичког либерално-демократског и прогресивистичког наслеђа. Последице дешавања из 68' су препознате у појави ткз. нових друштвених покрета, који располажу новим пост-модерним стратегијама друштвене борбе. Од нових друштвених покрета посебно се у разматрање узима еколошки покрет, те се показује како он логиком својих акција превазилази класичну поделу политичког поља на левицу и десницу. Рад коначно закључује да ће се у пост-модерном добу у којем живимо потпуно измешати класичне модернистичке политичке идеологије и идеје стварајући нове политичке блокове од којих ниједан више неће бити класично-левичарски (револуција) или класично десничарски (рестаурација) као у време Француске револуције, већ ћемо имати нову пост-модерну ситуацију коју ће, место опозита левице и деснице, обележити опозит центра и маргина

Кључне речи: 1968, антипрогресивизам, нови друштвени покрети, еколошки покрет, левица, десница, центар, маргине

* Институт друштвених наука, Београд

Било које друштво своје смернице добија у ванредним догађајима¹ као што су револуције, ратови, демонстрације, уставне кризе и уопште било које друго дешавање у коме друштвени расцепи кулминирају, тако да је самоме друштву потребно ново редефинисање његових базичних постулата.² Након тих ванредних догађаја, ништа више неће бити исто, те ће се након сваког социјалног земљотреса помањати нове друштвене вредности које ће утицати на егзистенцију чланова друштва. Последњи велики ванредни догађај у Европи, који је подједнако уздрмао и њен Запад, као и њен Исток, биће немири из 1968. године³ у којима су се покренули многи социјални слојеви – од студената, преко обичних грађана, све до интелектуалних елита. У овоме кратком истраживању покушаћемо прецизирати шта је ново у структури времена донела ова мини-револуција и које је вредносне оквири оставила за собом. У том истраживању ћемо мини-револуцију из 1968. године сравнити са оном великом Француском, будући да ће она бити, као што ћемо видети, и изданак, али и упокојење некадашњих великих револуционарних „очекивања“. Стога дешавања из 1968. године стоје на размеђи револуционарног и постреволуционарног времена, а Европа више неће од тог доба, макар до данашњих дана, марширати

- 1 О значају ванредних догађаја, односно ванредног стања по друштвено-политичку подлогу, веома концизно и језгровито у Carl Schmitt, *Politische Theologie*, Duncker und Humblot, Munchen und Leipzig, 1922. стр. 9.
- 2 Нека друштва никад ни не дођу до својих базичних постулата, попут нпр. српског друштва које готово два века живи у трајној нестабилности и у коме се воде перманентне борбе око легитимитета, услед чега је сваки легитимитет „флукутирајући“, односно нестабилан и као такав извориште различитих ванредних стања, која су у Србији, у обрнутој дијалектици, заправо „редовно стање“. За разлику од овога, већина стабилних европских друштава (попут нпр. британског) упадају у ванредно стање услед кризе неког претходно стабилног легитимитета и решавају ту кризу, односно редефинишу своје базичне постулате, успостављајући редовно стање, односно стабилну базу за поновно важење неког стабилног легитимитета који ће друштву давати стабилност. О борбама у српском друштву за тзв. „флукутирајући легитимитет“, услед чега се стално репродукује друштвена нестабилност, у тексту Н. Цветићанин, *Процес конституисања политичке и друштвене елите у српском друштву – проблем дисконтинуитета и „флукутирајућег легитимитета“*, Национални интерес, број 3/2010. год. VI vol. 9.
- 3 Пад Берлинског зида 1989. је несумњиво такође значајан ванредни догађај, но он није узбуркао читаву Европу, већ само њен Исток, мада ће, истина, читава Европа осећати његове последице. За разлику од тога немири из 1968. ће у ванредно стање бацити многе европске државе и на Западу и на Истоку.

са разноразним револуционарним паролама верујући у њихово испуњење. У том смислу ће и каснији пад Берлинског зида бити једна контра-револуција, јер ће земље које су њиме биле захваћене прећи из стања позитивне, али потпуно нерелизоване, утопије у стање нових-старих политичких реализама и антагонизама. Стога ће немири из 1968. представљати последњи марш позитивних утопија Европом, додуше марш који неће бити сувише виолентан.

Мини-револуција у Европи из 1968. г. биће заправо један полу-пацифистички отпор мањкавостима грађанске цивилизације која се етаблирала након Другог светског рата, када је у тзв. европској држави благостања⁴ постављен институционални оквир у коме су тесно сарађивали умерени конзервативци као десни центар са умереним социјалистима као неком врстом левог центра. Држава благостања је постигла многе резултате у погледу смиревања политичких и економских прилика у Европи, али је и омогућила да у том политичком и економском „буму“ одрасте једна нова генерација којој ће све у шта су веровали њени родитељи постати досадно и превазиђено. Генерација која је покренула дешавања из 1968. ће насупрот институционалним успесима државе благостања, а често и директно против њих, својом радикалношћу ослободити један нови свет постмодерних и веома неформалних стратегија политичке и друштвене акције. Ипак, догађаји из 1968. колико год били усмерени против тадашњег европског политичког поретка, без обзира да ли се ради о поменутој држави благостања на Западу или о реал-социјалистичком систему на Истоку, неће успети да доведу у питање само устројство тих поредака који ће се након краткотрајних комешања вратити у нормалу. Уколико поседице комешања од 1968. године неће бити реализоване у политичко-институционалној сфери, ипак ће ова мини-револуција оставити за собом извесне друштвене вредности, односно помериће вредносни оквир Европе. Стога ће та „револуција“ бити један „плишани“ антиграђански отпор постграђанском свету, отпор који ће свој циљ погодити веома благо и посредно, те је

4 О европској држави благостања као институционалном оквиру унутар којега су компромис постигли умерени конзервативци са умереним социјалистима у Слободанка Недовић, *Држава благостања; идеје и политика*, ЦЕСИД-ЦУПС, Београд, 2005.

стога и можемо слободно назвати „плишаном револуцијом“. Стога нас неће чудити што ће многи њени поборници поста-ти касније водећи функционери самог постграђанског света (феномен хипика који су обукли одела)⁵, јер они никада нису били суштински непријатељски расположени према том све-ту (баштинећи управо све тековине његове популарне кул-туре), већ су само у младалачком заносу хтели да га поправе својим идеалима. Логика такозваних „шездесетосмаша“ биће да после првобитних заноса и идеалистичких прокламација које су тражиле све или ништа (истина, не на много виолент-тан начин), прихвате константе постграђанског поретка и да покушају да унутар њих осмисле извесне постмодерне отпо-ре свим ригидностима тог новог глобалног, либерално-демо-кратског (на Западу), односно реал-сцоијалистичког (на Исто-ку) доба. Шездесетосмаша нису хтели да буду ни либерал-не демократе, ни умерени социјалисти, ни умерени конзер-вативци, ни комунисти ригидне совјетске провинијенције, већ су ослободили низ политичких нарација које ће се тешко моћи одредити по линији левица-десница. Стога није чуд-но што је један од инспиратора шездесетосмашких збивања у Француској, филозоф Жан Пол Сартр рекао, како преноси Норберто Бобио, да за њега левица и десница представљају „две празне кутије“.⁶ То ће мислити и већина његових шез-десетосмашких истомишљеника широм Европе који ће баш попут чувене „изгубљене генерације“ из тридесетих година 20. века лутати међу различитим доктринама мешајући ро-мантизам, егзистенцијализам, натурализам и низ утопијских доктрина, добијајући једну специфичну политичко-идео-лошку смешу. За разлику од старих и већ познатих партија које су и на Западу и на Истоку располагале својим институ-ционалним поретцима, без обзира да ли су ти поретци били монистички или плуралистички, шездесетосмаша из себе порађају тзв. *нове друштвене покрете* који нису само пред-стављали аутентичну врсту отпора ригидностима либерал-

5 Тако ће у Европи у најзначајније политичке и економске институције и на националном и на европском нивоу од почетка деведесетих па надаље, засе-сти низ бивших шездесетосмашких бунтовника, бивших хипика и битника, попут нпр. ранијег немачког министра спољних послова Јоске Фишера (Joska Fischer).

6 Н. Бобио, *Десница и левица*, ЦИД, Подгорица, 1997, стр. 15.

но-демократског, односно реал-социјалистичког поретка, већ који су, што је битно за нашу тему, урушили разликовање класичне левице и деснице. Ови нови друштвени покрети ће за разлику од класичних политичких партија и покрета који ће своје активности институционално уредити, развити нове постмодерне стратегије политичке борбе које ће се више базирати на разноврсним друштвеним акцијама, неголи на неком активном учешћу у експлицитним политичким институцијама, те ће се стога нови друштвени покрети често називати *алтернативним*, будући да ће опстајати на *маргини* политичких збивања.⁷ Док ћемо у *центру* институционалног живота имати официјелне партије и покрете, на *маргини* институција ћемо имати низ политичких нарација које ће, свака на свој начин, од феминисткиња све до зелених активиста, критиковати тај официјелни свет политичкога мејнстрима. Тако ће некадашњи опозит *левице* и *деснице* који је обележио време након Француске револуције, након 1968. године бити одмењен новим, у постмодерном времену доминантним опозитом *центра* и *маргина*, о чему ће више речи бити касније у закључку. Сада нам ваља испитати како уопште тзв. нови друштвени покрети произлазе из комешања у 1968. години.

Сама 1968. година показује да се (пост)грађанско друштво бесповратно мења, да постаје свесно својих криза и да покушава да их реши. Ову годину можемо тумачити као отпор технократизацији (пост)грађанског света и позив да се (пост)грађански свет врати *свету живота*. Ова година се не може једнозначно тумачити и опредељивати се за или против шездесетосмаша. Они су били људи који су, математички говорећи, правилно поставили проблем, али су на рђав начин покушали да га реше. Ипак, оно што је несумњиво позитивно у 1968. години јесте што она представља границу после које (пост)грађански свет бива више заокупљен латентном кризом која унутар њега тиња, него својим хиперпродуктивним плановима. Велика заслуга 68' је што је сама *идеја прогреса*, до тада апсолутно доминантна у друштвеној теорији, озбиљно доведена у питање. Иза скута 68' помаља се озбиљно лице

7 О новим друштвеним покретима, о њиховој ванинституционалности, алтернативности и уопште о њиховој структури веома темељно у зборнику *Обнова утопијских енергија* (приредио Вукашин Павловић), Истраживачко-издавачки центар ССО Србије, Београд, 1987.

пост-модерног доба које полако престаје да верује у техницистичке снове Модерне. Ова година, премда ношена снагама које су себе називале „напредним“ већ у себи садржи и своју конзервативну могућност тј. будући реализам пост-револуционарног друштва. То је последњи трзај Модерне и њено истовремено упокојење, јер ће се са 68' коначно уморити идеја светске револуције (започета, некоћ, 1789. са великом Револуцијом и настављена са разним комунистичким револуцијама) и отада ћемо имати низ малих ограничених покрета који не претендују на мењање света, већ на решење неких функционалних, крајње животних проблема које муче грађане на размеђи миленијума (као што су заштита животне средине, борба против атомске енергије, обнова конвенционалних и алтернативних религијских обреда, борба за бољи статус жена итд.). Свим тим покретима биће заједничко што тежиште померају од спољашње ка унутрашњој револуцији тј. истичу унутрашњу одговорност као ону инстанцу од које крећу све промене.⁸ Стога ће се моћи говорити да 1968. година представља датум рођења нових друштвених покрета који се разликују од дотадашњих хиперидеолошких модернистичких пројеката које су декламовали велики идеолози Модерне од Русоа, преко Маркса, све до Лењина и Троцког. Стога нас В. Павловић извештава да „за неке аналитичаре нових покрета, студентски покрет – који је у то време достигао свој врхунац (мисли се на 68') – обележава камен међаш између старих и нових друштвених покрета; он је истовремено последњи покрет старог типа и први покрет новог, другачијег кова.“⁹ Може се рећи да „плишана револуција“ из 1968. г. показује потпуно другачију структуру и обрнут смер од саме Француске револуције. Док су Француску револуцију обележили просветитељски захтеви и док се марширало са разумом као главном паролом, где се чак у име разума приступило и ги-

8 Није потребно много објашњавати да пораст интересовања за религију крајем 20. века произлази управо из тог враћања лопте у унутрашњост човека и из његове потребе да буде вођен унутрашњим, а не само спољашњим сврхама. Стога је појава преласка бивших марксиста у хришћанство готово природна, јер ако жељену ствар нису могли наћи на једном месту, онда ће је, не мењајући циљ, покушати пронаћи на другом месту.

9 В. Павловић, „Еманципаторска енергија друштвених покрета“, у зборнику *Обнова утопијских енергија* (приредио Вукашин Павловић), Истраживачко-издавачки центар ССО Србије, Београд, 1987. стр. 15.

љотинирању, револуцију из 68' су обележиле потпуно антипросветитељске и ирационалне тенденције те је наступила управо као нека врста адорновско-хоркхајмеровске побуне против просветитељско-инструменталног ума (познато је да су Хоркхајмер и Адорно били веома читани и цитирани¹⁰ унутар „револуционарних“ кружока 1968. г.).¹¹ Такође „револуција“ из 68' афирмише поново религију, на коју је била устала Француска револуција – додуше, не толико хришћанство, колико источњачке култове, којима су били занесени битници који су учествовали у 68'. Но, касније су се многи од ових поклоника источњачких култова, вратили у окриље конвенционалних европских религија (хришћанство свих деоминација, јудаизам), па су тако далеки култови представљали само пролазну станицу на путу ка конвенционалној религиозности. Такође, иако 68' ништа директно није имала са хришћанством, снаге које су је носиле имале су сличнију структуру са хришћанско-утопијском левицом тј. са утопијским социјализмом моровског (Thomas Mor) профила, неголи што су биле блиске пројекту марксистичке пролетерске револуције која се тада „ваљала“ у тадашњој Источној Европи. Колико су ове тенденције заправо различите говори и чињеница што су шездесетосмаши управо у земљама Источне Европе, устали на ригидни квази-марксистички поредак реал-социјализма – од Чехословачке све до Титове Југославије.

10 Посебно ће то бити случај са њиховом *Дијалектиком просветитељства*. М. Хоркхајмер, Т. Адорно, *Дијалектика просветитељства*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1989.

11 Хабермас одлично опажа антипросветитељску црту студентског протеста 68' напомињући да су „из колективно несвесно испловили на површину они стереотипи заиста немачке борбе против идеја француске револуције за које се веровало да су одавно превазиђени“. Такође, Хабермас одлично увиђа дијалектику коју је 68' покренула и међу до тада успаваним и у грађанском друштву ухлебљеним конзервативцима, те каже да сада „по траговима Хајдегера и Ничеа они (младоконзервативци) у сасвим староме траже нешто сасвим друго; с њихове тачке гледишта, у просветитељству само кулминира усуд који долази из далека». Ј. Хабермас, *Нова интимност политике и културе*, III програм Радио Београда 79/1988. стр. 142/143. Једнако тако и Фукујама одлично опажа да су хипици која је породила 68' представљали протест против техницистичког и рационалног друштва на исти начин на који су некада то некада били реакционарни и конзервативни романтичари, док су на истој „линији отпора“ и исламски фундаменталисти, док је „у овом тренутку најкохерентнији и најартикулисанији извор супростављања технолошкој цивилизацији покрет за заштиту животне средине“ Ф. Фукујама, *Крај историје и последњи човек*, ЦИД, Подгорица, 1997. стр. 106/107.

Такође веома ће бити занимљиви одједи 68' у Америци, те иако политичко поље у Америци није предмет нашег рада, ваља рећи нешто о веома интересантним последицама ове „плишане револуције“ у Сједињеним Државама. Можемо рећи да је 68' са битничким и хипи покретом, на један сасвим парадоксалан начин, рехабилитовала старог доброг и конзервативног Токвила, који се жалио да је у Америци какву је видео „свачија памет уобличена по истом обрасцу, толико све иду истим правцем“.¹² Управо 68' у Америци уздрмава ту униформност либералног и демократског поретка, који су обележавала опеглана одела и зализане фризури попут оне коју је у Ајзенхауерово (Dwight D. Eisenhower) доба носио млади и полуаноними амерички глумац Роналд Реган (Ronald Reagan) који ће једнога дана постати председник Сједињених држава, доводећи до крајњих консеквенси све оно што је започео Ајзенхауер. Дакле, насупрот том „безличном“ свету младог Роналда Регана, 68' представља праву провалу шароликости и богатства живота, те доноси своје аутентичне карактере и истинске хероје нових утопија какви су били песник Џим Морисон (James Douglas Morrison) или музичар Џими Хендрикс (Jimmi Hendrix). Морисон насупрот свом ајзенхауерском оцу (отац му је био конзервативни амерички официр високог ранга, адмирал) афирмише једну нову-стару витменовску Америку¹³ која је позвана да се врати својој не-

12 Алексис де Токвил, *О демократији у Америци*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, ЦИД, Погорица, 1990, стр. 224.

13 Везаност Морисона за поезију Волт Витмена (Walter «Walt» Whitman) добро је позната, пошто је код обојице поезија социјална и ангажована, са посебним мотивом америчког патриотизма. Морисон је на Витменовом трагу покушао да обнови један амерички „пантеистички“ патриотизам у који ће бити укључени и индијанци, црнци и сва уопште дивља племена која су га привлачила, једнако као и Витмена. Морисон покушава да тај патриотизам супростави униформном патриотизму свога оца који је био на трагу модернистичке протестантске поскочице *When the Saints go marching in*. Насупрот својој оцу Морисон је већ пост-модеран и оно што га посебно чини занимљивим социолошким истраживањима јесте чињеница да код њега провејава јасна свест да се, док су друге рок групе певале само о тинејџерским проблемима, он мора обратити самој Америци, о чему сведочи култни албум његове групе *The Doors – An American Prayer*. У сваком стиху ове музичке поеме провејава Морисонова порука Америци која ће постати парола једне генерације која није хтела да буде једнообразна по моделу њихових очева, већ која је хтела да дође до неких својих истина. <http://www.thedoors.com/album/jim/?fa=poeetry>

кадашњој истини коју је волео стари Токвил, док Хендрикс, по мајци индијанац, а по оцу црнац, својим ритмовима, надовезујући се на Морисона, упућује позив оној мањинској „обоженој“ Америци о чијој је угрожености, пред тиранијом беле већине, говорио опет управо Токвил,¹⁴ као и Мартин Лутер Кинг који ће, управо ове преломне године, изгубити живот.

Све у свему, 68' не треба схватати као довршење оних просветитељских тенденција које је иницирала Француска револуција, већ као малу објаву пост-модерног времена тј. пост-материјалистичког времена, које ће устати на Модерну са својим пост-просветитељским и пост-материјалистичким вредностима, као врстом новог постмодерног отпора. Француска револуција није била само реализована револуција, већ револуција која је отишла у екстрем реализације, док је за разлику од ње, недовршена „револуција“ из 68' била утопистичка револуција која никада није доживела своју потпуну реализацију и која је више остала у духовној сфери и сфери културних вредности. Чак и када је се неки њени актери двадесетак година касније одрекну и, правећи компромис са реал-политиком, обуку одела и уђу у високу политику, они неће моћи да потпуно пониште све оно што је у структури времена ова мала револуција донела новог – превенствено у погледу нових друштвених вредности. Најпозитивније и најтрајније достигнуће 68' је еколошки покрет као онај нови друштвени покрет који је поникао на изворима ове мале револуције и остао утицајан све до данашњих дана. Стога ћемо у наредним редовима посветити дужну пажњу еколошком покрету као егземпларном примеру тзв. нових друштвених покрета који залазе са ону страну левице и деснице.

Наиме, познато је постојање класично-модерних утопијских друштвених покрета попут Оенових (Robert Owen) радничких колонија¹⁵ или Коловог (George Douglas Howard Cole) „гилдског социјализма“ (*guild socialism*)¹⁶ који су про-

14 Алексис де Токвил, *О демократији у Америци*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, ЦИД, Погорица, 1990, стр. 219/220. – fus-nota 4.

15 Искрпне информације о Оеновом лику и делу у књизи R. Beke-Bramkamp, Robert Owen, *Kommunitarismus als Weg zu einer gerechteren Gesellschaft*, Münster, 1989.

16 О Коловом животу и делу у књизи A.Wright, *G. D. H. Cole and Socialist Democracy* – London, 1979.

мовисани или у 19. веку или на преласку из 19. у 20. век. За разлику од тих класично-модерних утопијских покрета који нису оставили неког посебног трага, после 68' ће бити реч о *новим друштвеним покретима* који ће већ деловати у пост-модерном времену када ће подела на левицу и десницу све више слабити и када ће мисао о некој конкретној револуцији, као и о евентуалној рестаурацији, бити све слабија. Стога ти покрети неће бити револуционарни, једнако као ни утопистички друштвени покрети из 19. или почетка 20. века, али они неће бити ни потпуно утопистички, јер ће постмодерно политичко поље кроз јачање политичке полифоније омогућавати њихову конкретизацију, па чак и ограничени политички утицај. Једноставно речено, ти нови друштвени покрети ће располагати новим постмодерним стратегијама борбе које нису револуционарне, већ представљају специфичан и понекада веома парадоксалан спој идеализма и прагматизма. Нови друштвени покрети су истовремено и чедо и упокојитељ свих револуција, па и оне шездесетосмашке. Теоретичари попут Ф. Фехера и А. Хелер (Ferenc Fehér, Agnes Heller) сматрају да ткз. нови друштвени покрети при крају 20. века, а са њима и еколошки покрет, имају битно другачију структуру од емаципаторских покрета из 60-их година поменутог века. Наиме, премда су протести 1968. године били иницијална каписла за покретање нових друштвених покрета, они, за разлику од „плишане револуције“ временом губе револуционарни занос и постају мање конфликтни. Док је *слобода* била главна вредност старијих друштвених покрета који су били на самом изворишту 1968, нови друштвени покрети као средишњу вредност истичу *живот* што их води у базични антиреволуционарни став сходно коме ни једна револуција није вредна људског живота. В. Павловић то примећује и тумачећи поменуте теоретичаре каже да је „стављање у фокус покрета *живот* као основну вредност, а занемаривање вредности *слободе*, за Фехера и Хелерову доказ објективног померања модерних друштвених покрета удесно“.¹⁷ Поменути теоретичари сматрају да нови друштвени покрети не могу без резерве бити припојени „левици“, већ да они самом сво-

17 В. Павловић, *Поредак и алтернатива*, НИО Универзитетска реч, Никшић, 1987. стр. 55., истакнуо Н.Ц.

јом структуром поништавају поделу на левицу и десницу, јер одбацују неке вредности политичке Модерне и настоје да се врате на предмодерне позиције. Њихово резоновање најбоље потврђује пример из Швајцарске у којој су конзервативне снаге лансирале еколошки покрет, који је тако дошао „здесна“ и који је у себи спојио пацифизам, еколошку свест, конзервативизам и религију. Поменути теоретичари добро примећују да појава нових друштвених покрета, а посебно еколошког покрета, „доводи у питање сам смисао поделе на *лево* и *десно* у друштвеним покретима.“¹⁸ То је, по нашем мишљењу, стога што ови покрети иду танком линијом модерног и анти-модерног схватања политике и заједнице, па тако смешом та два елемента постају постмодерни, док их поменути теоретичари, осећајући њихово анти-модерно усмерење, у једној суженој оптици искључиво посматрају као предмодерне.¹⁹ Ови покрети не желе револуцијом срушити постојећи (пост) грађански поредак као што су то ипак хтели шездесетосмашци, али ни не прихватају, и ту је њихова веза са шездесетосмажима, вредносне оквире тог поретка који су углавном производ вредности либералистичкога политичкога центра, већ се труде да афирмишу неке алтернативне вредности које су - ако их посматрамо изван контекста – предмодерне, али ако их посматрамо у контексту читавог пређашњег развоја – постмодерне. Управо ће те алтернативне вредности, бити веза нових друштвених покрета са шездесетосмажима, будући да ће од њих наследити импулс супростављања постојећим политичким, економским и привредним институцијама, с том разликом што ће супростављање сада бити сведеније и организованије тј. слабијег интензитета и индиректно, али јаче оперативности и координисаности. Нови друштвени покрети ће према етаблираним политичким и економским институцијама стајати као *маргине* према *центру* једнако као што ће пре њих стајати шездесетосмашци. Речено речником популарне културе, први ће бити *алтернатива*, док ће

18 *Ибид.*

19 Фехер и Хелерова сматрају да се ради о извесном степену повратка неким предмодерним вредностима, при томе одричући овим покретима било какво постмодерно устројство, свдећи их на само једну од њихових компоненти (ону предмодерну), док ће они у себи садржавати и много „модернистичког“ смисла за организацију те ће тиме бити умерено прагматични.

други бити *мејнстрим*. Као што смо видели, неки од шезедесетосмаша ће се временом приклонити *мејнстриму*, док ће други остати на *маргинама* доминантних политичких и економских институција, али се неће моћи порећи да ће сви без разлике, у моменту њиховог бунта, објавити нову постмодерну ситуацију у којој ће *маргине* устати на *центар* у једној „плишаној револуцији“. Нови друштвени покрети без обзира да ли се ради о феминистичким прокламацијама против мушкога логоса²⁰ или о еколошким просведима против уништавања природе, представљаће заправо удар са постмодерних *маргина* на још увек модернистички *центар* са његовим доминантним инструментално-техничистичким вредностима. Можда ће се, ипак, логика тзв. нових друштвених покрета најбоље видети у еколошком покрету, који можда једини од свих њих има шансе да постане шире прихваћен.

Појава покрета зелених можда најбоље говори о промењеним премисама од којих се у схватању света који нас окружује полази у постмодерном добу у односу на класичну политичку Модерну. Тако еколошки активисти природу више не посматрају као сирови и аморфни објекат и изворише репродуктивних сировина (као у Модерни са њеним доминирајућим механицизмом), већ као субјекат²¹ који, како то тумачи и квантна механика, има своје тајновите и до краја непознатљиве варијабле. Норберто Бобио добро запажа како покрет зелених руши многе модернистичке постулате, па се тако и проницљиво пита да ли овај покрет руши и саму класично-модерну политичку поделу на левицу и десницу. Он констатује да се „чини да Зелени могу да буду сматрани с времена на време и као десница и као левица, или – ни десница ни левица“.²² Ипак, желећи да остане доследан у односу на намеру његове књиге којој је очигледно сврха била показати да подела на левицу и десницу још постоји у свој њезиној пуноћи, Бобио се упиње како би показао да чак ни покрет зелених не шкоди тој подели, те да се ствари таквима само

20 Нпр. у феминистичкој књизи Julie Mostov, *Power, Process, and Popular Sovereignty*, Philadelphia, Temple University, 1992.

21 Једнако тако ће и феминисткиње захтевати да жене не буду више третиране као пуки објекат, већ као пуноправни субјекат, правећи своју политичку наратију.

22 Н. Бобио, *Десница и левица*, ЦИД, Подгорица, 1997, стр. 23.

чине на први поглед. Он сматра да се, зависно од тога да ли се природа чува из религиозних или пак из прагматичко-хуманистичких разлога, сам покрет зелених може одредити по линији левица-десница, те да тако имамо дистинкцију између „Зелених деснице и Зелених левице“.²³ Но, Бобио претерује сматрајући да зелени могу бити располађени старим и анахроним идеолошким разликовањима, пошто су они, по нашем мишљењу, одређени самим циљем очувавања животне средине који постаје њихова нова политичка нарација, иако је сасвим могуће да у њу буду укључени неки елементи до тада познатих идеологија или религија. Но, оно што ту нарацију чини новом и што је пребацује „с ону страну левице и деснице“, јесте што она може имати непријатеље и на левици и на десници, пошто су јој непријатељи сви они који се неодговорно односе према животной средини.²⁴ Ако би се сходно томе десило да нпр. приликом неког великог транзита нуклеарног отпада, против тога заједнички протестују и они које Бобио назива „зеленима деснице“ и они које назива „зеленима левице“, а да тај транзит као неизбежан подржи нека коалициона влада левог и десног центра (попут нпр. оне бивше Меркел-Штајмајерове немачке владе у којој су заједнички „седели“ конзервативци и социјалдемократе), онда би било јасно да тиме пада у воду сама подела на левицу и десницу. Наиме, на једној страни имали би оне на *маргинама* који и поред свих својих међусобних различитости заједнички формирају политичку нарацију која као највишу вредност види очување животне средине²⁵, а на другој страни оне у

23 *Ибид.* стр. 25.

24 Тако Лакер описује тзв. еколошке фундаменталисте који „не показују никакву спремност на компромис нити желе да сарађују са политичким силама, тако да се крећу ка политичкој изолацији и, у крајњем исходу, губе свој значај» Волтер Лакер, *Историја Европе 1945.-1992*. Клио, Београд, 1999. стр. 536.

25 Тако поново Лакер одлично запажа да су „данашње странке *зелених* у суштини неусклађене коалиције ортодоксних еколога, појединаца незадовољних постојећим партијама, нове деснице и бивших маоиста, обласних националиста (као што су Баскијци или Бретонци), и троцкистичких уљеза који се надају да ће стећи присталице за своју ствар, помодара и секташа, чак и идеолога новог паганства». Лакер истиче да се еколошке организације деле на фундаменталистичке које не желе било какву сарадњу са постојећим политичким поретком, и оне које су склоне деловању и поправљању ситуације унутар постојећег пост-грађанског поретка, а ми можемо закључити да у

центру, без обзира да ли се ради о левом или десном центру, који као највишу вредност истичу нешто друго као нпр. „грађански мир и ред“ или „базични политички консензус“.

Када зађемо с ону страну свих идеологија и када ствари посматрамо какве су у пракси, онда морамо признати да се подела на левицу и десницу тешко одржава у многим крајње једноставним и животним ситуацијама нашега доба на почетку 21. века. Наше постмодерно доба обележава - а о чему сведоче из 68' произашли нови друштвени покрети, а посебно онај еколошки - на једној страни антипрогресивизам и технолошки скептицизам који је „изум“ класичне романтичарске деснице, али и демократија и прогресивно тумачење идеје слободе и људских права што је „изум“ класичне просветитељске левице. Тако ће се класичне идеологије потпуно измешати стварајући нове политичке блокове са различитим приоритетима, а ни један од тих блокова неће више бити класично левичарски (револуција) или класично десничарски (рестаурација) као у време Француске револуције, када се јасно знало да је десница за хијерархију, а левица за једнакост. Сада ћемо, будући да је либерално-демократска једнакост одавно дошла - макар у институционалном смислу политичке и правне једнакости, имати нову постмодерну борбу за разлике, те ће ту нови друштвени покрети истицати примат различитих идентитета (еколошких, феминистичких, културних, субкултурних, религијских итд.) над униформношћу либерално-демократске цивилизације. Први постмодерни „устанак“ на ту униформност је била управо „плишана револуција“ из 1968. те је ту њена веза са тзв. новим друштвеним покретима. Оно што је последица тог „устанка“, а што се можда најбоље види проучавајући логику еколошког покрета, јесте да су престале да важе неке класичне дистинкције унутар политичкога поља попут поделе на левицу и десницу. То ће бити стога што ћемо на једној страни имати један *централни* блок тзв. политичког мејнстрима (левог и десног центра који се још од државе благостања крећу у истоме институционалном поретку), а на другој страни низ шароликих политичких нарација разбацаних по политичким

оба случаја, без обзира да ли стоје унутар или изван постојећег поретка, еколошке организације потиру логику поделе на левицу и десницу. *Ибид.*

маргинама, а које ће се, што свака за себе, што заједнички, супротстављати институционалном поретку либералног, левог и десног, центра који ће, опет, бранити свој простор пред овим „уљезима“ са политичких рубова. О овој новој ситуацији сведоче многе чињенице нашег доба попут оне да су рецимо данашње социјалдемократске/лабуристичке партије у нпр. Британији или Немачкој ближе по устројству, па и по вредностима умереним конзервативцима оличеним у демокришћанским/конзервативним партијама пошто и једни и други прихватају либерално-демократски поредак, тржишну привреду, императив привредног раста итд. - само са различитим варијацијама (социјалном, односно традиционалистичком), неголи што су те партије блиске оним друштвеним покретима (еколошки, феминистички, разни културни и субкултурни покрети, религијски и фундаменталистички покрети) који стоје на институционалним маргинама. Ипак, *маргине* су толико шаролике да је питање како би се договориле између себе без великих друштвених конфликта да није оног, можда понекада ригидног, али свакако неопходног, политичког *центра* који обавља њихову медијацију. Било како било, за наше кратко истраживање је најбитније да смо показали како се, управо на примеру нових друштвених покрета, види да некадашњи класични модернистички опозит *левице* и *деснице* место препушта новом постмодерном опозиту *центра* и *маргина*, а дешавања из 68', која смо обрадили социолошко-филозофском анализом, ће ту нову постмодерну ситуацију, својим бурним дешавањима, најавити и трасирати.

Neven V. Cveticanin

*SIXTY-EIGHTH, THE NEW SOCIAL
MOVEMENTS AND STRIKING OFF THE
BISECTION OF LEFT AND RIGHT IN
POST-MODERN AGE*

Summary

The Essay is recognizing “The Velvet Revolution“, from the year of 1968 and interpreting its effects. The 68’ movement is understood as small post-modern protest against some rigidities of modern liberal- democratic and progressive inheritance. The consequences of 68’ happenings are recognised in so called, new social movement phenomenon that is managing the new post-modern social action strategies. One of the new social movements, specially recognized, is ecological movement, wherefore it is shown that logic of its actions is getting beyond the classical division of the field of politics, on Left and Right. The Essay is finally coming to conclusion that the post-modern age we live in, will be completely mixed with classical modern political ideologies and ideas making new political blocks, that neither one of them will not be classical Left (Revolution) nor classical Right (Restauration), as it was in the time of The French Revolution, but we shall have new post-modern situation marked by opposites of Centre and Margins.

Key words: 1968, anti-progressive, new social movement, ecological movement, left, right, centre, margins

Литература

Beke-Bramkamp, Ralf, Robert Owen - *Kommunitarismus als Weg zu einer gerechteren Gesellschaft*, Münster, 1989.

Бобио, Норберто, *Десница и левица*, ЦИД, Подгорица, 1997.

- Цветићанин, Невен, *Процес конституисања политичке и друштвене елите у српском друштву – проблем дисконтинуитета и „флукутирајућег легитимитета“*, Национални интерес, број 3/2010. год. VI vol. 9
- Фукујама, Френсис, *Крај историје и последњи човек*, ЦИД, Подгорица, 1997.
- Хабермас, Јирген, *Нова интимност политике и културе*, III програм Радио Београда, број 79., 1988.
- Хоркхеимер, Мах, Адорно, Тхеодор, *Дијалектика просветитељства*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1989.
- Лакер, Волтер (1999). *Историја Евроне 1945. – 1992.*, Клио, Београд, 1999.
- Mostov, Julie, *Power, Process, and Popular Sovereignty*. Philadelphia: Temple University, 1992.
- Недовић, Слободанка, *Држава благостања; идеје и политика*. Београд: ЦЕСИД-ЦУПС, Београд, 2005.
- Обнова утопијских енергија*, зборник, (приредио Вукашин Павловић) Истраживачко-издавачки центар ССО Србије, Београд, 1987.
- Павловић, Вукашин, „Еманципаторска енергија друштвених покрета“, у: *Обнова утопијских енергија* (приредио Вукашин Павловић), Београд: Истраживачко-издавачки центар ССО Србије, Београд, 1987.
- Павловић, Вукашин, *Поредак и алтернатива*. Никшић: НИО Универзитетска ријеч, Никшић, 1987.
- Schmitt, Carl, *Politische Theologie*. Duncker und Humblot, Munchen und Leipzig, 1922.
- Токвил, Алексис де, *О демократији у Америци*, Издавачка књижевница Зорана Стојановића – ЦИД, Сремски Карловци-Подгорица, 1990.
- Wright, Anthony, *G. D. H. Cole and Socialist Democracy*. London, 1979.

Resume

This paper shows that, when we go beyond all ideologies and when we look at things in practice, the division between Left and Right is no more valid at the beginning of the 21st century. Announcement of this time “beyond the Left and the Right” was

in the events of 1968., which this paper analyzes. So our post-modern age is marked by (and the proof is derived from the 68's New social movements, especially the Green movement) - on the one hand; technological skepticism and anti-progressivism which are "inventions" of the classic romantic Right - and on the other hand; democracy and progressive interpretation of ideas of freedom and human rights as the "inventions" of classical Enlightenment Left. In that way classical political ideologies will be completely mixed, creating new political blocs with different priorities, and none of these blocks will no longer be a classic Left (Revolution) or the classic Right (Restoration) as in the French revolution, when the Right fought for the hierarchy, the Left for equality. Instead this old "modern" struggle for equality/hierarchy, now we have a new postmodern struggle for difference and the so-called. New social movements will emphasized the primacy of different identities (environmental, feminist, cultural, subcultural, religious, etc.) over uniformity of the liberal- democratic civilization. The first postmodern "uprising" on that uniformity was just the "velvet revolution" of 1968. and this is its connection with the so-called. New social movements. The consequence of this "uprising" (that can be perhaps best illustrated by examining the logic of the Green movement) is that they have ceased to apply some classic ideological distinctions such as that on the Left and Right. It will be so because on the one hand we have a central block of the so-called. the political mainstream (Centre-left-and Centre-right, which are since the Welfare state in the same institutional order), and on the other side a series of colorful political narratives from political margins, which will, each alone or all together, oppose this liberal institutional order of the left and right Centre, which will, in turn, defend its space against these "intruders" from a political edge. For our short survey is most important that we show how on an example of the New social movements (especially the Green movement) that arose from 68' events, we can see that the former classic modernist opposite between the Left and the Right leaves the place to a new postmodern opposite between the Centre and the Margins.

Овај рад је примљен 27. јуна 2011. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 19. септембра 2011. године.